

Є. С. Чекарева

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

**Прийменникові конструкції на позначення «відносного часу»
(на матеріалі давньогрецької мови)**

Чекарева Є. С. Прийменникові конструкції на позначення «відносного часу» (на матеріалі давньогрецької мови). У статті представлений аналіз прийменникових конструкцій давньогрецької мови, які виражають значення «відносного» часу, тобто вказують на різночасність моменту дії й моменту часу. Послідовно проводиться думка про те, що прийменникові конструкції є важливим засобом відтворення часу у загальній системі категорії темпоральності. Прийменникові конструкції розглядаються діяхронічно, оскільки в різні періоди функціонування давньогрецької мови конструкції зазначеної семантики характеризуються різним кількісним і якісним складом.

Ключові слова: *прийменник, прийменникова конструкція, категорія часу, відносний час.*

Чекарева Е. С. Предложные конструкции, выражающие «относительное время» (на материале древнегреческого языка). В статье представлен анализ предложных конструкций древнегреческого языка, выражающих значение «относительного времени», то есть указывающих на одновременность момента действия и момента времени. Последовательно проводится мысль о том, что предложные конструкции являются важным средством выражения времени в общей системе категории темпоральности. Предложные конструкции рассматриваются диахронически, поскольку в разные периоды функционирования древнегреческого языка конструкции указанной семантики характеризуются различным количественным и качественным составом.

Ключевые слова: *предлог, предложная конструкция, категория времени, относительное время.*

Chekareva Y. S. Prepositional constructions with the meaning of «relative time» (on the base of Ancient Greek). The article represents an analysis of prepositional constructions in Ancient Greek that express the meaning of the «relative time» and point to the different positions of the act moment and time moment. In the article there is a consistent emphasis of the fact that prepositional constructions are important tools of the time imaging in the whole temporal category system. The prepositional constructions are studding diachronically because of their difference in quality and quantity in different periods of functioning of Ancient Greek.

Key words: *preposition, prepositional construction, category of time, relative time.*

«Основним питанням для того, хто описує окрему мову, залишається питання про те, як передає мова інформацію про світ і як вона розподіляє її за своїми одиницями і категоріями» [6:235]. З-поміж багатьох важливих, фундаментальних і визначальних для життєдіяльності людини шарів інформації помітне місце посідає інформація, що стосується визначення різних аспектів перебування об'єктів у часі.

Пошук нових методів і форм в аналізі питань часу в сучасних дослідженнях пов'язаний із проблемами часової референції, часової дискурсивної репрезентації, взаємозв'язку дієслівної і недієслівної темпоральності, граматичного і синтаксичного часу. Окрім власне лінгвістичного аспекту, питання часу також пов'язані з логічним, фізичним і філософським осмисленням. Поняття темпоральності, аспектуальності, таксису, часової локалізованості відображають різні боки загальної ідеї часу [2:16]. Останнім часом ці поняття були доповнені новими – часового порядку і часового дейксису, – які представляють два способи репрезентації в людській свідомості часових відношень.

Часовий порядок спирається на уявлення людини про часову послідовність, про лінійність часу, про потік часу. На думку І. Р. Гальперіна, «Логіко-філософській категорії часу, яка виділяється й усвідомлюється з загального поняття часу, властиві ознаки руху, порядку, лінійності, незворотності, дробовості, відносності...» [3:13]. Мовною інтерпретацією уявлення про заповненість часового потоку подіями і є часовий порядок – «мовне уявлення «часу у подіях», тобто уявлення часової осі, яку репрезентують події, процеси, стани, означення моментів часу та інтервалів» [1:167].

Таким чином, в основі семантичної категорії часового порядку лежить поняття категорія, що узагальнює психічний досвід людини. Як слушно зауважує Г. Рейхенбах, «часовий порядок є можливим в такій галузі, яка не має ніяко-

го просторового порядку, а саме в сфері психічного досвіду людини. Насправді, в нашому повсякденному житті ми не відчуваємо простір настільки безпосередньо, як ми відчуваємо течію часу» [7:130]. При реалізації значення часового порядку на перший план виступає співвіднесеність подій між собою, їхній взаємозв'язок і послідовність у потоці часу.

Часовий дейксис – актуалізоване з точки зору мовця темпоральне відношення змісту висловлювання до теперішнього, минулого або майбутнього. Опорою часового дейксису є точка відліку, яка збігається з моментом мовлення. До власне дейктичних можна віднести, окрім займенникових і вказівних слів, слова різних лексико-граматичних класів, які виступають у висловлюванні у функції обставин – супровідників предикатів, які визначають його темпоральні характеристики.

Мовна інтерпретація поняття часу різноманітна і багатогарова. Вона існує на всіх рівнях мови: це і широкий пласт «часової» лексики [4:21], і граматичні категорії (насамперед в системі дієслова), призначені для вираження уявлень людини про час, для вираження його часової орієнтації. Синтаксичні конструкції різноманітного роду, окрім загальної віднесеності змісту висловлювання до того чи іншого модально-часового плану, виражають також внутрішні часові співвідношення між кількома подіями в плані одночасності / різночасності.

Прийменникові конструкції часової семантики, які виступають у синтаксичній функції обставини, виражають зовнішні ознаки дії чи стану. Як і інші обставини, «вони виникають за запитом думки при необхідності виразити різновид процесуальних характеристик і позначають характер дії, умови, за яких виявляється дія чи стан» [8:19]. Суттєвим є той факт, що обставина часу не є назвою одиниць і понять часу, тобто номінативним їх позначенням. Вона виступає назвою від-

ношення часу до дії. Таким чином, «часові прийменникові конструкції характеризують зовнішні, об'єктивно існуючі відношення й умови здійснення дії, але не сам процес дії» [8:11].

Очевидно, що вивчення прийменників як особливих одиниць, що вказують на певний тип відношень між об'єктами реальної дійсності у часовому вимірі їх існування і виконують свою роль у здійсненні комунікативної функції мови як такої, становить неабиякий інтерес для мовознавчих студій.

Дослідженню питань часу і темпоральності присвячені чисельні праці вітчизняних, російських і зарубіжних лінгвістів: О. О. Потебня, І. І. Мещанінов, Р. О. Якобсон, В'яч. Вс. Іванов, О. В. Бондарко, Д. М. Шмельов, Е. Бенвеніст, Г. Гійом, Е. А. Реферовська, В. Г. Гак. Функціонування прийменникових конструкцій у полі темпоральності досить повно розкрито на матеріалі різних мов у роботах А. М. Шаранди, К. П. Акулової, Л. І. Білоусової, М. В. Всеволодової, К. І. Ходової та ін.

На матеріалі класичних мов окремими питаннями вираження категорії часу займалися А. Добіаш, І. А. Перельмутер, С. І. Соболевський, М. М. Славятинська, Ф. І. Кнауер, П. Шантрєн, В. М. Ліндсей, І. М. Тронський, М. Г. Сенів та ін. Що ж стосується вивчення прийменникових конструкцій темпоральної семантики, то очевидним є брак, а подекуди і відсутність подібних робіт на матеріалі давньогрецької та латинської мов.

Досвід попередників у вивченні темпоральних прийменників на матеріалі різних мов, поява нових підходів до аналізу мовних явищ у контексті когнітивно-дискурсивних властивостей мови спонукають до уважного розгляду темпоральних конструкцій у класичних мовах, зокрема давньогрецькій, як до можливості з'ясувати особливості пізнання реалій оточуючого світу та їх фіксації у конкретних мовних одиницях носіями мови, що дала поштовх і заклала певну модель розвитку сучасних індоєвропейських мов.

Обґрунтовуючи застосування при розгляді часових прийменників давньогрецької мови моделей, розроблених лінгвістами на матеріалі інших мов, зокрема А. М. Шарандою на матеріалі російської, білоруської та німецької, М. В. Всеволодовою на матеріалі російської мови, хотілося б навести слова Г. В. Колшанського: «...оскільки для людства можуть бути єдиними спільні закони логічного мислення, то і мови всього світу, будучи мовою людини, необхідно мають містити деякі спільні ознаки, властиві їм як людській мові» [8:24]. Ці спільні ознаки і служать передумовою єдиного опису систем прийменників різних мов.

Модель для опису конструкцій часового значення, розроблена М. В. Всеволодовою, базується на принципі побудови системи опозицій. На думку дослідниці, «Усі випадки співвіднесеності процесів, дій, явищ і т. п. із часом мають три аспекти, або три пари основних диференційних ознак, а саме: 1) вказівка на одночасність або різночасність моменту дії і часового відрізка, названого в іменній групі; 2) вказівка на заповненість або незаповненість часового відрізка дією; 3) вказівка на завершеність або незавершеність дії; 4) вказівка на одиничність або повторюваність дії» [5:18–19].

Встановлюючи ієрархію вказаних аспектів, М. В. Всеволодова вказує на необхідність урахування ступеня вираженості кожного з них у мові. Найбільш чіткої репрезентації набуває аспект одночасності / різночасності моменту дії і часового відрізка [5:22], пов'язаний із поняттями прямого і відносного часу, кожне з яких заслуговує на глибокий і всебічний аналіз, зокрема в системі прийменників давньогрецької мови.

Відносний час характеризується ситуацією, коли дія відбувається раніше чи пізніше часового відрізка, або тільки частково (своїм кінцем або початком) охоплює часовий відрізок, фіксуючи час дії» [5:19]. У межах відносного часу у свою чергу виділяються його варіанти: а) загальний відносний час, коли момент дії може бути визначений по відношенню до двох відрізків: попереднього та наступного, розташовуватися між ними або по відношенню до одного з них; б) відносний попередній час, коли момент дії визначається щодо наступного відрізка, тобто дія відбувається раніше названого відрізка часу; в) відносний наступний час, коли момент дії встановлюється щодо попереднього відрізка, тобто дія відбувається після вказаного відрізка часу [5:19].

Усі названі типи відносного часу знаходять своє вираження в системі прийменників давньогрецької мови.

Що ж стосується інших аспектів співвіднесеності дій та явищ із часом (заповненість / незаповненість часового відрізка дією; завершеність / незавершеність дії; одиничність / повторюваність дії), то вони, з одного боку не обов'язково мають бути зафіксовані в конкретних формах і конструкціях, і за певних умов можуть бути взагалі зняті як протиставлення; з іншого боку, при реалізації відповідних часових аспектів у мові вони стосуються більше дієслівних форм та специфічної іменної лексики, аніж прийменникових конструкцій. І хоча вивчення системи часових відношень з урахуванням усіх зазначених аспектів протікання дії в часі є необхідним і перспективним завданням на матеріалі давньогрецької мови, проте

вирішення такої проблеми в цілому виходить за межі даної роботи.

Таким чином, у центрі нашої уваги опиняється система прийменникових конструкцій давньогрецької мови у її здатності виразити різні аспекти різночасності моменту дії та часового відрізка: попередній відносний час, наступний відносний час та загальний відносний час.

Із розвитком давньогрецької мови вказана прийменникова система позначалася рухомістю у плані кількості, якості та семантичного наповнення її складових. Тому доцільним видається розглядати темпоральні прийменникові конструкції в діакронії, починаючи від раннього періоду до періоду койне.

Попередній відносний час у давньогрецькій мові представлений у таких конструкціях:

а) ранній період: εἰς + Acc., πρό + Dat., πρόσθεν + Gen.:

ἢ μ' ἔξει παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν εἰς ὃ κ' αὐτμή ἐν στήθεσσι μένη καὶ μοι φίλα γούνατ' ὀρώρη (Hom. II. 9, 610) – [честь] залишиться зі мною перед чорними кораблями, *доки* дихання буде в грудях моїх та могутні рухаються ноги; ὄφρα *πρόσθ' ἄλλων* θάνατον καὶ πότμον ἐπίσπῃ (Hom. II. 2, 359) – *раніше за інших* знайде тебе смерть та загибель;

б) класичний період: ἄμα + Dat., ἀμφί + Acc., ἀπό + Gen., μέχρι + Gen., πρό + Gen., πρόσ + Acc.:

ἐπορεύοντο ἐν δεξιᾷ ἔχοντες τὸν ἥλιον, λογιζόμενοι ἥξειν *ἄμα ἡλίῳ δύνοντι* εἰς κώμας τῆς Βαβυλωνίας χώρας (Xen. Anab. 2.2.14) – вони вирушили в дорогу, маючи сонце праворуч, розраховуючи *до заходу сонця* дійти до селищ Вавилонії; καὶ ἀφικνούνται *ἀμφὶ δорπηστὸν* ἐπὶ τὰς σκηνάς (Xen. Anab. 1.10.18) – і прибули вони до наметів приблизно *до вечері*; ταῦτα δὲ ἡγγέλλον πρὸς Κῦρον οἱ αὐτομολήσαντες ἐκ τῶν πολεμίων παρὰ μεγάλου βασιλέως *πρὸ τῆς μάχης* (Xen. Anab. 1.7.13) – так повідомляли Кіру перебіжчики від ворога з боку великого царя *до битви*;

в) період койне: ἄχρι + Gen., ἕως + Gen., μέχρι + Gen., πρό + Gen.:

καὶ διδάσκειν *ἄχρι ἥς ἡμέρας* ἐντειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις διὰ πνεύματος ἁγίου οὗς ἐξελέξατο ἀνελήμφθη (NT. Act. ap. 1.2) – і навчав Він *аж до того дня*, коли, давши через Святого Духа накази апостолам, яких вибрав, Він вознісся; καὶ ἦν ἐν ταῖς ἐρήμοις *ἕως ἡμέρας*

ἀναδείξεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰσραήλ (NT. Lc. 1.80) – і був Він у пустелях *до дня з'явлення* свого перед Ізраїлем; ὥς γὰρ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς *πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ* τρώγοντες καὶ πίνοντες (NT. Mth. 24.38) – бо так, як у ті дні *перед потопом* їли й пили.

При вивченні специфіки вираження попереднього відносного часу необхідним є врахування і ряду додаткових специфічних аспектів, які доповнюють основну семантичну характеристику цього типу часових відношень. Таким є аспект визначеної / невизначеної віддаленості моменту дії від прямого часу. На думку М. В. Всеволодової, «момент дії, який не повністю заповнює часовий відрізок, може бути віддалений від прямого часу або моменту мовлення певним, названим в іменній групі часовим відрізком і тоді наочним є визначено-віддалений момент дії від прямого часу або від моменту мовлення» [5:209]. У давньогрецькій мові *визначено-віддалений момент дії попереднього відносного часу* представлений у таких прийменникових конструкціях:

а) ранній період: πρό + Dat.:

ἀλλ' ἄγ' ἐπὶ τρυνον πατέρα κλυτὸν *ἠῶθι πρό* ἡμιόνους καὶ ἄμαξαν ἐφοπλίσαι (Hom. Od. 6, 37) – але ж проси славетного батька *до сходу* запрягти мулів із возом;

б) класичний період: ἄμα + Dat., ἀμφί + Acc., ἀπό + Gen.:

ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ διωρώρυκτο (Xen. Anab. 7.8.14) – *до ранку* він [підкоп] був проритий; καὶ ἀφικνούνται εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν παρ' Ἀριαίου καὶ τὴν ἐκείνου στρατιὰν *ἀμφὶ μέσας νύκτας* (Xen. Anab. 2.2.8) – вони прибули до першої стоянки, до Арієя та його війська, *близько півночі*; τῇ ἐνδεκάτῃ *ἀπ' ἐκείνης* ἡμέρας πρότερον θυόμενος εἶπεν αὐτῷ ὅτι βασιλεὺς οὐ μαχεῖται δέκα ἡμερῶν (Xen. Anab. 1.7.18) – за одинадцять днів *до цього* він зробив жертвопринесення та сказав йому, що цар не битиметься у найближчі десять днів;

в) період койне: ἕως + Gen., μέχρι + Gen.:

καὶ γενομένης ὥρας ἑκτῆς σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν *ἕως ὥρας ἐνάτης* (NT. Mrc. 15.33) – як настала шоста година, темрява оповила всю землю – до дев'ятої години; παρέτεινεν τε τὸν λόγον *μέχρι μεσονυκτίου* (NT. Act. ap. 20.7) – і продовжив слово аж *до півночі*.

У випадку, коли не називається відрізок часу, який розділяє момент дії та момент мовлення / прямого часу, можна говорити про *невизначене*

но-віддалений момент дії попереднього відносного часу, який можна проілюструвати наступними прикладами:

а) ранній період: εἰς + Acc., πρόσθεν + Gen.:

μηδὲ τις ἵπποσύνη τε καὶ ἡνορέηφι πεποιθὼς οἷος πρόσθ' ἄλλων μεμάτω Τρώεσσι μάχεσθαι (Hom. Il. 4, 304) – щоб ніхто, сподіваючись на мистецтво їздити верхи та силу, *раніше за інших* не жадав битися з троянцями; ἀλλά σφωε δόλος καὶ δεσμὸς ἐρύξει, εἰς δ' ἐκέ μοι μάλα πάντα πατὴρ ἀποδῶσιν ἔεδνα (Hom. Od. 8, 318) – будуть тепер їх тут тримати підступні тенета, *доки* батько не віддасть мені всіх разом подарунків;

б) класичний період: ἀμφί + Acc., μέχρι + Gen., πρό + Gen.:

καὶ ἤδη μὲν ἀμφὶ ἡλίου δυσμάς ἦν καὶ οἱ Ἕλληνες μάλ' ἀθύμως ἔχοντες ἐδειπνοποιοῦντο (Xen. Anab. 6.4.26) – час вже був *близько заходу сонця*, і елліни у дуже пригніченому настрої приступили до обіду; ὅσα μὲν δὴ ἐν τῇ Κύρου ἀναβάσει οἱ Ἕλληνες ἐπραξαν *μέχρι τῆς μάχης* (Xen. Anab. 3.1.1) – що здійснили елліни під час наступу Кіра *до битви*; καὶ *πρὸ ἡμέρας* ἐγένοντο ἐπὶ στρατοπέδῳ (Xen. Anab. 7.3.2) – *до ранку* вони прибули до табору;

в) період койне: ἕως + Gen., πρό + Gen.:

πάντες γὰρ οἱ προφήται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου ἐπροφήτευσαν (NT. Mth. 11.13) – бо всі пророки і закон пророкували *до Іоанна*; ὁ δὲ Φαρισαῖος ἰδὼν ἐθαύμασεν ὅτι οὐ πρῶτον ἐβαπτίσθη *πρὸ τοῦ ἀρίστου* (NT. Lc. 11.38) – фарисей, побачивши, що *перед обідом* Він не зробив обмивань, здивувався.

Попередній відносний час має також специфічні аспекти, відсутні у комплексі значені наступного відносного часу. Це аспект співвіднесеності / не співвіднесеності дії з майбутнім [5:209]. У давньогрецькій мові аспект *співвіднесеності дії з майбутнім* зафіксований у поодиноких прийменникових конструкціях: εἰς + Acc. в ранній період та πρὸς + Acc. у класичний період:

εἰ με καὶ εἰς ἐνιαυτὸν ἀνώγοιτ' αὐτόθι μίμνειν πομπήν τ' ὁτρύνετε καὶ ἀγλαὰ δῶρα διδοίτε (Hom. Od. 11, 357) – якби ви мені наказали тут залишитися ще *на рік*, щоб поїздки влаштувати та набрати блискучих подарунків; πρὶν γὰρ δὴ καταλῦσαι τὸ στράτευμα *πρὸς ἀρίστου*

βασιλεὺς ἐφάνη (Xen. Anab. 1.10.19) – цар з'явився перш, ніж солдат відпустили *на обід*.

М. В. Всеволодова пояснює відсутність значень моменту дії, співвіднесеного з майбутнім, в системі значень наступного відносного часу тим, що «в людській практиці час має тільки одне спрямування, і наші дії не можуть бути спроектовані на минуле» [5:209].

Значення *наступного відносного часу* менш диференційовані, ніж значення відносного попереднього часу. Так, у наступному часі немає специфічних засобів для вираження завершеної / незавершеної дії. Відсутня також можливість проекції дії на інший часовий проміжок [5:243]. Разом із тим для відносного наступного часу, як і для відносного попереднього, можна виділити аспект визначено-віддаленого моменту дії та невизначено-віддаленого моменту дії. У давньогрецькій мові вказані значення представлені такими прийменниковими конструкціями:

1) визначено-віддалений момент дії наступного відносного часу:

а) класичний період: ἀπό + Gen.:

καὶ ὅ τι ἐδύνατο *ἀπὸ ταύτης τῆς* ἡμέρας Ξενοφῶντα διέβαλλε πρὸς Σεύθην (Xen. Anab. 7.5.7) – *і від цього дня* він став як тільки міг чинити наклепи Севфу на Ксенофонта;

б) період койне: ἀπό + Gen., διὰ + Gen., μετά + Acc.:

καὶ ἐσώθη ἡ γυνὴ *ἀπὸ τῆς ὥρας* ἐκείνης (NT. Mth. 9.22) – і жінка з *того часу* стала здорова; Ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν τοῦτον τὸν χειροποίητον καὶ *διὰ τριῶν ἡμερῶν* ἄλλον ἀχειροποίητον οἰκοδομήσω (NT. Mrc. 14.58) – Я зруйную цей рукотворний храм і *за три дні* збудую інший, нерукотворний; Οἴδατε ὅτι *μετὰ δύο ἡμέρας* τὸ πάσχα γίνεται (NT. Mth. 26.2) – Ви знаєте, що *за два дні* буде пасха;

2) невизначено-віддалений момент дії наступного відносного часу:

а) ранній період: ἐκ + Gen.:

ἐκ τοῦ δ' οὐτ' Ὀδυσῆα ἐγὼν ἶδον οὐτ' ἐμὲ κείνος (Hom. Od. 1, 212) – *після* ж ні я не бачив Одиссея, ні він мене;

б) класичний період: ἀπό + Gen., εἰς + Acc., ἐκ + Gen., ἐντός + Gen., μετά + Acc., μεταξύ + Gen., πέρα + Gen., ὑπέρ + Acc.:

καὶ μάχη τε ἐνίκησε καὶ *ἀπὸ τούτου* δὴ ἔφερε καὶ ἦγε τούτους καὶ πολεμῶν διεγένετο (Xen. Anab. 2.6.5) – *після цього* грабував і розорював їх та

жив війною; καὶ ὁ σοι τιμὴν οἶσει εἰς τὸν **ἐπειτα χρόνον** ἀναλεγόμενον (Xen. Anab. 2.1.17) – і це принесе тобі славу *на майбутнє*, коли будуть про це розповідати; ὑμᾶς γὰρ ἔγωγε, ὦ Χειρίσοφε, ἀκούω τοὺς Λακεδαιμονίους ὅσοι ἐστὲ τῶν ὁμοίων εὐθὺς **ἐκ παίδων** κλέπτειν μελετᾶν (Xen. Anab. 4.6.14) – і я чую, Хірісоф, що ви, повноцінні спартанські громадяни, *від самого дитинства* вправляєтеся у крадіжці; τὸν τε μισθὸν ὑπισχνεῖτο αὐτοῖς **ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν** ἐκπλεων παρέσεσθαι δυοῖν μηνοῖν (Xen. Anab. 7.5.9) – плату за два місяці він обіцяв їм виплатити *через кілька днів* та переконував вирушити з ним у похід; καὶ **μετὰ τὴν μάχην** οἱ ὕστερον ἐλήφθησαν τῶν πολεμίων ταῦτ' ἡγγελλον (Xen. Anab. 7.5.9) – і ті вороги, які були взяті в полон *після битви*, підтвердили це; **οὐ πολλοῦ δὲ χρόνου μετὰξὺ** γενομένου κραυγὴ τε ἐγένετο ἔνδον (Xen. Anab. 5.2.17) – *через деякий час* всередині міста почувся крик; ἤδη δὲ **πέρα μεσοῦσης τῆς ἡμέρας** προάγοντες τὸ στράτευμα ἔξω τῶν κωμῶν ἐλάμβανον τὰ ἐπιτήδεια (Xen. Anab. 6.5.7) – вже *минує полудень*, коли військо, пройшовши за селища, зайнялось збиранням провіанту; κατέλιπον αὐτοῦ τοὺς **ὑπὲρ πέντε καὶ τετταράκοντα ἔτη** (Xen. Anab. 6.5.4) – там [у таборі] вони залишили тих, кому *було більше сорока п'яти років*;

в) період койне: ἐκ + Gen., μετὰ + Acc., ὕστερον + Gen.:

ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην **ἐκ νεότητός μου** (NT. Mrc. 10.20) – усе це я зберіг з *малих літ* моїх; εὐθέως δὲ **μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων**, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται (NT. Mth. 24.29) – відразу *по тих днях* *горя* сонце померкне; **ὕστερον δὲ πάντων** ἀπέθανεν ἡ γυνή (NT. Mth. 22.27) – *після всіх* померла і жінка.

Ще одним різновидом відносного часу є *загальний відносний час*, властивістю якого є розташування моменту дії або відрізу, заповненого дією, між двома часовими моментами. Як правило, у загальному відносному часі, повністю зайнятому дією, фактор завершеності / незавершеності дії не знаходить специфічного вираження [5:270]. Значення загального відносного часу в давньогрецькій мові актуалізується у таких прийменникових конструкціях: ἀπό з Gen. + ἕως з Gen., ἀπό з Gen. + μέχρι з Gen., ἐκ

з Gen. + ἕως з Gen., причому характерні вони здебільшого для періоду койне:

οὐ μὴ πίω ἀπ' ἄρτι **ἐκ τούτου τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης** ὅταν αὐτὸ πίνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρός μου (NT. Mth. 26.29) – *віднині* не питиму з цього плоду виноградного *аж до того дня*, коли питиму його новим з вами в Царстві Мого Отця; ἀρξάμενος **ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου ἕως τῆς ἡμέρας** ἣς ἀνελήμφθη ἀφ' ἡμῶν (NT. Act. ap. 1.22) – почавши *від хрещення Іоанна і до того дня*, як Він вознісся від нас; **ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας μέχρι ταύτης τῆς ὥρας** ἤμην τὴν ἐνάτην προσευχόμενος ἐν τῷ οἴκῳ μου (NT. Act. ap. 10.30) – *від четвертого дня і до цієї години* я постився, о дев'ятій годині я молився у своєму домі.

З-поміж названих вище загальних аспектів вираження категорії часу нерозглянутим залишився аспект одиницності / повторюваності дії. Якщо про інші аспекти у контексті відносного часу ми говорили залежно від того, як вони реалізуються саме в прийменникових конструкціях, то про аспект ітеративності у відносному часі говорити не доводиться взагалі, оскільки він у зазначеному сегменті часового виміру є відсутнім і може розглядатися тільки у площині прямого часу.

Таким чином, за результатами проведеного аналізу можна сказати, що в давньогрецькій мові прийменникові конструкції досить повноцінно виконують роль виразників темпоральних відношень у цілому і відносного часу зокрема. В різні періоди функціонування давньогрецької мови темпоральні прийменники розрізняються за кількістю, складом та значенням. Це цілком відповідає загальноновизначеній теорії про вторинний, похідний характер темпоральних значень прийменників порівняно з їх просторовими значеннями; про поступовий розвиток вторинних адвербіалізованих прийменників та наповнення їх конкретною, точною семантикою, зокрема темпоральною. У давньогрецькій мові ці процеси чітко простежуються. Аналіз мовного матеріалу дає можливість спостерігати розвиток і стабілізацію прийменникової системи, зокрема у темпоральній сфері вживань, від Гомера до Нового Завіту. Так, якщо у Гомера на позначення відносного часу вживаються тільки чотири прийменники (з них – один адвербіального, вторинного походження), то в класичний період на позначення відносного попереднього часу вживаються вже шість прийменників (з них один вторинний), а на позначення відносного наступного часу –

вісім прийменників (з них три адвербіалізовані). У період койне спостерігається переформатування системи часових прийменників щодо їх складу і походження. У відносному попередньому часі зафіксовано чотири прийменники (з них три вторинного походження), а у відносному наступному часі – п'ять прийменників (з них один адвербіалізований). Також у період койне формуються специфічні прийменникові конструкції на позначення загального відносного часу, які складаються з поєднань прийменників $\acute{\alpha}\lambda\acute{o}$ + $\xi\omega\varsigma$, $\acute{\alpha}\lambda\acute{o}$ + $\mu\acute{\epsilon}\chi\rho\iota$, $\xi\kappa$ + $\xi\omega\varsigma$.

Важливо також відзначити, що якщо на позначення прямого часу, тобто одночасності дії і часового відрізу, в давньогрецькій мові, крім

прийменникових конструкцій, вживаються також чисті відмінкові форми, активно конкуруючи з прийменниками, то на позначення різних аспектів відносного часу вживаються в усі періоди прийменникові конструкції. Тобто значення різночасності і конкретна часова межа щодо моменту мовлення або дії конкретизуються певним прийменником.

У цілому ж, на нашу думку, тема вираження часових відношень на різних рівнях мови залишається відкритою, дискусійною, надаючи широкі можливості для пошуків та нових відкриттів, особливо на матеріалі класичних мов, уважне вивчення яких є необхідною передумовою для побудови будь-яких мовних універсалій.

Література

1. Бондарко А. В. Основы функциональной грамматики : языковая интерпретация идеи времени / А. В. Бондарко. — СПб. : С.-Пб. гос. ун-т, 1999. — 257 с.
2. Бондарко А. В. Функциональная грамматика / А. В. Бондарко. — Л. : Наука, 1984. — 136 с.
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. — АН СССР, Ин-т языкознания; М. : Наука, 1981. — 320 с.
4. Всеволодова М. В. Предлог: поле и категория / М. В. Всеволодова // Лінгвістичні студії. — Вип. 11. — К., 2003. — С. 33—38.
5. Всеволодова М. В. Способы выражения временных отношений в современном русском языке / М. В. Всеволодова. — М. : Изд-во Московского ун-та, 1975. — 283 с.
6. Кубрякова Е. С. Язык и знание / Е. С. Кубрякова. — М. : Языки славянской культуры, 2004. — 555 с.
7. Рейхенбах Г. Философия пространства и времени / Г. Рейхенбах. пер. с англ. Л. В. Яковенко; Общ. ред. акад. А. А. Логунова и д. филос. н. Ю. Б. Молчанова. — 2-е изд., стер. — М. : Едиториал УРСС, 2003. — 322 с.
8. Шаранда А. Н. Сравнительная типология категории предлогов (на материале немецкого, русского и белорусского языков) / А. Н. Шаранда. — Минск : Навука і тэхніка, 1981. — 230 с.
9. Homer. Carmina / Ex recensione Guilieimi Dindorfii. — 3 ed. corr. — Lipsiae: Teubner, 1852. — vol. I — Iliadis. — vol. II — Odysseae.
10. Novum testamentum Graece post Eberhard et Erwin Nestle ediderunt Kurt Aland e. a. — Stuttgart: Bibelgesellschaft. — 1987.
11. Xenophontis. Hist. Anabasis / Recensuit Arnoldus Hug. — Leipzig : Teubner, 1883.

© Є. С. Чекарева, 2010